

آثار تبعیض والدین علی الخصوص مادر در تربیت فرزندان

مهسا قره داغی بیگ بلاغی^۱

چکیده:

تربیت عبارت است از انتخاب رفتار و گفتار مناسب، ایجاد شرایط و عوامل لازم و شخص مربی تا بتواند استعداد های نهفته اش را در تمام ابعاد وجودی خویش، بطور هماهنگ پرورش داده و شکوفا سازد و به سوی هدف و کمال مطلوب به تدریج حرکت نماید. مقصود از تربیت کودک بطور خاص آن است که مربی طفل را در بُعد اخلاقی و روحی پرورش دهد که متأسفانه گاهی این تربیت دچار اختلال شده و موجب می شود، نه تنها کودک به رشد و شکوفایی استعدادهایش دست نیابد؛ بلکه نادیده گرفته شود و آثار بدی در او پدید آید. که یکی از اختلالات در تربیت تبعیض نام دارد. تبعیض، در لغت به معنی پاره پاره کردن، جزء جزء کردن چیزی است و در اصطلاح موقعیتی است که افراد در برابر این نقش ها و موقعیت های برابر از مزایای اجتماعی نابرابر برخوردار می شوند و برخی بر دیگران و بدون برتری داشتن برتری داده می شوند. اما تبعیض مادر یعنی مادر با فرزند اجتماعی تر و خونگرم ترش ارتباط بهتری برقرار کند و یا محبت بیش از حد خود را به او هدیه دهد اما با دیگر فرزندان تعامل کمتری داشته باشد. در این پژوهش از منابع کتابخانه ای همانند کتب اخلاقی، پایان نامه ها و مقالات علمی استفاده شده و به روش توصیفی- تحلیلی نگاشته شده است.

کلید واژه: تبعیض، والدین، فرزندان، تربیت

^۱ - طلبه سطح دو حوزه علمیه زینبیه شهرستان میانه

مقدمه:

تبعیض والدین در تربیت فرزندان، یکی از مسائل پیچیده و حساس در حوزه روانشناسی کودک و خانواده است. این نوع تبعیض، به معنای رفتار نابرابر و ترجیح یکی از فرزندان بر دیگران توسط والدین است. این رفتار می‌تواند به صورت آشکار یا پنهان، آگاهانه یا ناآگاهانه، و در زمینه‌های مختلفی مانند محبت، توجه، حمایت، و فرصت‌های برابر بروز کند. در تمام جوامع نقش مادر در تربیت فرزندان بسیار حساس و مهم در نظر گرفته می‌شود و در واقع این مادران هستند که در طول روز زمان بیشتری با فرزند خود سپری کرده و با یاددهی اصول کلی و آموزش به کودکان زمینه ساز شکل‌گیری شخصیت در فرزندشان می‌شوند. تبعیض بین فرزندان یکی از ردائل اخلاقی است که در بعضی از خانواده‌ها مشاهده می‌شود. زمانیکه سخن از تبعیض می‌شود نوک پیکان متوجه والدین می‌باشد ولی چون مادر نقش تعیین کننده در تربیت فرزندان داشته زمان بیشتری را با آنها سپری می‌کند فلذا نقش مادر یک نقش کلیدی و تاثیر گذار می‌باشد.

حال در ورای این پژوهش به سوال اصلی برمی‌خوریم که تبعیض والدین علی‌الخصوص مادر بین فرزندان چه تاثیری بر روی تربیت آنها می‌گذارد؟

در کتاب "تفاوت و تبعیض بین فرزندان نوشته خانم صغری طاهر خانی"^۱ در ابتدا به بیان مسئله تبعیض پرداخته است و در بخش‌های بعدی کتاب مباحث مربوط به پیامدهای تبعیض و عدالت بین فرزندان بیان شده است. نویسندگان در بخشی از کتاب می‌نویسد که تبعیض رفتاری ناخودآگاه است که همیشه آثار مخربی دارد و باعث می‌شود کسی که مورد سرزنش قرار می‌گیرد دچار بی‌اعتمادی و کمبود محبت در زندگی شود. در انتهای کتاب نیز به مسئله تبعیض از دیدگاه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم مورد بررسی قرار داده است.

"فریبا صداقت فر و آریا عزیزی در کتاب نقش مادر در تربیت فرزندان"^۲ درباره آداب و مسائل تعلیم و تربیت کودک و نوجوانان از جنبه‌ی مذهبی و بر اساس آیات و روایات پرداخته است. در حالی که پژوهشگر در این مقاله قرار است به این موضوع بپردازد که بعد از تبعیض صورت گرفته از سوی والدین علی‌الخصوص مادر چه تاثیراتی متوجه روح و جسم و خلق و خوی کودک خواهد شد.

^۱ - صغری طاهرخانی، تفاوت و تبعیض بین فرزندان، انتشارات طاهرخانی، ۱۳۹۷
^۲ - فریبا صداقت فر، نقش مادر در تربیت فرزندان، انتشارات قانون یار، ۱۳۹۷

این تحقیق با روش توصیفی-تحلیلی و جمع آوری مطالب به صورت کتابخانه ای و اینترنتی در صدد تبیین آثار تبعیض والدین در تربیت فرزندان بارویکرد روانشناسی و ارائه راهکار برای جلوگیری از تبعیض میان آنهاست.

۱- مفهوم شناسی

۱-۱. تبعیض:

تبعیض در لغت واژه عربی و از ریشه «بعض» و به معنای پاره پاره کردن و تقسیم آمده است^۱. در کاربردهای فارسی به معنای کسی یا چیزی را به طور ناعادلانه بر دیگری ترجیح دادن به کار رفته است^۲.

در اصطلاح، تبعیض به معنای رفتار ناعادلانه و نابرابر با افراد یا گروه‌ها بر اساس ویژگی‌هایی مانند جنسیت، مذهب، ملیت، سن، گرایش جنسی، وضعیت اجتماعی، و غیره است. این رفتار می‌تواند به صورت تبعیض مثبت (دادن مزایا به گروه خاص) یا تبعیض منفی (محروم کردن گروه خاص از مزایا) باشد.

به طور کلی، تبعیض به هر نوع رفتاری گفته می‌شود که در آن فرد یا گروهی به دلیل تعلق به گروه خاصی، از حقوق و فرصت‌های برابر محروم شود یا مزایای بیشتری نسبت به دیگران کسب کند. تبعیض نه تنها بر افرادی که مستقیماً مورد تبعیض قرار می‌گیرند، بلکه بر کل جامعه نیز تأثیر منفی می‌گذارد. همچنین می‌تواند منجر به نابرابری، بی‌عدالتی، خشونت، و تفرقه در جامعه شود^۳.

۲- انواع تبعیض بین فرزندان

تبعیض و بی‌عدالتی در برخورد با فرزندان از هر جهتی (عاطفی، روحی و روانی و ...) روی فرزندان تأثیر منفی می‌گذارد و موجب حسادت، کینه، مقایسه‌های ناروا و بروز برخی مشکلات بین فرزندان می‌شود. تبعیض بین فرزندان می‌تواند در محیط خانه واضح و قابل درک یا از روی قصد و غرض باشد. بنابراین در این بخش انواع تبعیض بین فرزندان را بیان خواهیم کرد:

^۱ - دهخدا، لغتنامه دهخدا، ۵۵۹۳/۴

^۲ - انوری، فرهنگ بزرگ سخن، ۱۶۱۰/۳

^۳ - اصغر زارع کهنمویی، بخش‌هایی از کتاب برابری و رفع تبعیض

۲-۱. تبعیض واضح و قابل درک:

کودکان به شدت نسبت به تفاوت رفتار والدین میان آنها و خواهر و برادرانشان حساس هستند. آن‌ها به دنبال هر نشانه‌ای از بی‌عدالتی و یا رفتار تبعیض‌آمیز از سوی والدین هستند. «شما بی‌انصاف هستید» اتهامی است که والدین مکرر می‌شنود و احساس گناه می‌کنند تا جایی که متوجه شوند نمی‌توانند منصف باشند چرا که انصاف همیشه یک معیار نسبی ندارد.

۲-۲. تبعیض از روی قصد و قرص:

این نوع تبعیض آگاهانه و ترجیحی است. زمانی که تبعیض بین فرزندان مقایسه‌ای باشد انتخاب فرزند بهتر، بدتر قدرت تبعیض، سم خود کم‌بینی را در کودک فعال می‌کند. زمانی که تبعیض بین فرزندان ترجیحی باشد، امتیازهایی به یکی از فرزندان داده می‌شود که دیگری از آن محروم است.

نوع اول "تبعیض مقایسه‌ای" شامل بیانات نامناسب، تایید، افتخار، خودستایی، توجه و مقایسه است. نوع دوم "تبعیض ترجیحی" شامل فراهم نمودن امتیازات، امکانات، توقعات و فرصت‌های نابرابر است. هر دو نوع این تبعیض متقابلاً از همدیگر حمایت می‌کنند. باورهای تبعیض مقایسه‌ای اعمال تبعیض ترجیحی را توجیه می‌کنند و بر عکس آثار نوع دوم باورهای نوع اول را.

۳- عوامل ایجادکننده تبعیض

فرق گذاشتن میان فرزندان از جمله موضوعاتی است که بسیاری از والدین آن را از زبان فرزندان خود می‌شنوند. در واقع فرزندان باور دارند که والدینشان تبعیض بین آنها قائل می‌شوند. علی‌رغم باوری که همه والدین نسبت به یکسان بودن علاقه و نوع برخورد خود در رابطه با فرزندانشان دارند احتمال اینکه بصورت ناخودآگاه این تبعیض‌ها واقعی باشد زیاد است. عواملی که باعث تبعیض می‌شوند عبارتند از: ترتیب تولد بچه‌ها، حوادث و اتفاقات ناگهانی، تفاوت نسل‌ها، جنسیت و ظاهر بچه‌ها.

۳-۱. ترتیب تولد بچه‌ها:

گاهی ترتیب تولد در میزان علاقه و توجهی که کودکان دریافت می نمایند نقش بسزایی دارد. اگر بطور کلی در نظر بگیریم فرزندان وسط ، (هر چند همیشه اینطور نیست)، آن فرزندان هستند که نادیده گرفته می شوند آنها بین خواهر و برادر بزرگتر و کوچکتر مانده اند و در نتیجه اهمیت کمتری دریافت می کنند. فرزندان اول رابطه عمیق تری با والدین خود برقرار می کنند؛ فرزند آخر آن ته تغاری شیرینی است که همه دوستش دارند در این میان فرزند وسطی است که همیشه باید روی پای خودش بایستد.

۳-۲. حوادث و اتفاقات ناگهانی:

هر کدام از فرزندان در شرایط متفاوتی به دنیا می آیند؛ فرزندی که در شرایط رفاه خانواده متولد شده با فرزند دیگری که در نابسامانی اقتصادی متولد شده بدلیل رفتارهای والدین با توجه به شرایط و وضعیت آن دوره شخصیت متفاوتی دارند.

۳-۳. تفاوت نسل ها:

والدین مربوط به نسل گذشته هستند و ما از نسل امروز؛ تفاوت نسل هایکی از عوامل اصلی اختلافات والدین و فرزندان است و همین مسئله باعث می شود تا اختلافات ارزشی در روابط خانوادگی ایجاد شود. والدین براساس تفکرات خود که در گذشته شکل گرفته و یک سری اصولی رابه عنوان روش های تربیتی پذیرفته اند، برخورد می کنند. نگاه والدین ، نگاه امرانه و کنترل کننده است درحالی که دوست داریم مستقل و آزاد باشیم. روش ها والگوهای تربیتی پیوسته در حال تغییر و دگرگونی است. همان گونه که روش های نسل گذشته مورد تایید و پذیرش ما نیست، روش های امروزی نیز برای نسل های بعدی مطلوب و کارآمد نخواهد بود.

۳-۴. جنسیت و ظاهر بچه ها:

یکی از مسائلی که از دیر باز برای خانواده ها و فرزندان مسئله ساز بوده جنسیت است. خیلی از خانواده ها به دختر دوست بودن یا پسر دوست بودن زبان زد خاص و عام شده اند. این نوع نگاه افراطی برای فرزندان بسیار شکننده است و در نتیجه این احساس تبعیض پیامدهای خاص خود را دارد.

شاید رفتار پدر و مادرشان به این معنی نیست که آن یکی خواهر یا برادر را بیشتر دوست دارند و به آنها ترجیح می دهند، بلکه تنها دلیلش این است که به هر دلیلی با فرزند دیگری بیشتر احساس نزدیکی می کنند ممکن است که خودشان اصلاً به این قضیه آگاه نباشند. معمولاً در چنین مواردی قصدشان این نیست که احساسات فرد را خدشه دار کنند، اما اگر عمداً این کار را می کنند، آن هم فقط چون شخصیت فرد باب میلشان نیست، پس شاید همین بهتر باشد که باشما احساس نزدیکی بیشتری نمی کنند!

۶-۲. حمایت و پشتیبانی لازم را در جای دیگری از زندگیشان جست و جو کنند:

در جست و جوی کسانی باشند که بتوانند با حمایتشان عشق، پذیرش و تاییدی که از طرف خانواده دریافت نمی کنند، با رفتاری سنجیده به آنها هدیه کنند. اما باید به آدم های درست اعتماد کنند، چرا که حمایت و پشتیبانی خالصانه از هر کسی بر نمی آید. بسیاری از ما در خانواده هایی زندگی می کنیم که طرز فکرشان با ما یکی نیست و به ارزش های متفاوت دیگری اعتقاد دارند، اما آدم های زیادی در دنیا هستند که می توانند خلا حمایت خانواده را بر ایمان جبران کنند. ب از هم تاکید می کنیم که در انتخاب چنین افرادی دقت کنند و بدانند که این حمایت و پشتیبانی از هر کسی ساخته نیست.

۶-۳. در صورت احساس تبعیض بین فرزندان ارتباطشان را با خواهر یا برادرشان خراب نکنند:

با خواهر و برادرشان رقابت نکنند و به خاطر اینکه از سوی والدین ارجحیت دارند مورد سرزنش قرارشان ندهند. اگر برای اینکه دوست داشتنی و مورد قبول واقع بمانند تلاش می کنند، باز هم نباید سرزنش شان کنند. نمی توانند چون طالب عشق و تایید خانواده هستند از دستشان دلگیر باشند. در عوض باید بپذیرند که رابطه آنها با پدر و مادرشان مربوط به خودشان است و این قضیه را از ارتباطشان با خواهر و برادرشان جدا کنند.

۶-۴. واقعیت حاضر را بپذیرند:

اگر بپذیرند که نمی توانند به اندازه دلخواهشان از جانب والدین حمایت و تایید کافی دریافت کنند، احتمالاً حال بهتری خواهند داشت. وقتی سراغ پدر و مادر رفتن از روی احتیاج نباشد، می توانند قدرت فردی بیشتری در خود احساس کنند. عادت کردن به این طور طرز فکر آسان نیست، اما اگر انجام گیرد خواهند دید که چقدر حالشان بهتری شود.

۶-۵. برای زندگی خانوادگی خودشان وقت و انرژی بگذارند:

اگر در خانواده ای به دنیا آمده اند که عشق و حمایت های عاطفی کافی به آنها نداده است و همیشه تبعیض بین فرزندان را احساس می کنند، سعی کنند پس از ازدواج و تشکیل خانواده جدیدشان تمام آن کاستی ها را جبران کنند. ببینند که چه برای خانواده شان در چنته دارند و چه کارهایی می توانند برای خودشان در زندگی شخصی انجام دهند. به این ترتیب راحت ترمی توانند با موقعیت حاضر کنار بیایند و رفتار خاص والدین را بپذیرند.

۶-۶. خاطرات تلخ گذشته را فراموش کنند:

بکوشند خاطرات تلخ گذشته را از ذهن خود بیرون کنند و اجازه دهند تا آن خاطرات در قالب افکار منفی مزاحم به ذهنشان هجوم بیاورند تا با نشخوار ذهنی دچار وسواس فکری در این زمینه نگردند. به صورتی که آن افکار، در یک چرخه بی پایان و تکرار شوند آزارشان دهد.

۶-۷. نگریشان را تغییر دهند:

آنها نمی توانند گذشته را جبران کنند و یا رفتار تبعیض آمیز والدین را به سهولت عوض کنند، ولی می توانند کاری کنند که کمبودها جبران گردد. اگر باتکیه بر اعتماد به نفس روی توانایی های خودشان کار کنند، خودشان را بشناسند و قبول داشته باشند و با دیگران مقایسه نکنند و اصلاً برایشان مهم نباشد که والدین و دیگران در موردشان چه می گویند، اگر دنیا هم مقابل آنها قرار بگیرد و حتی اگر کسی هم به آنها توجه نکند، خواهند گفت: اهمیتی ندارد. اگر خودشان نگاهشان را عوض کنند، یاد می گیرند که در روابط تنگاتنگ با اطرافیان از رفتار تبعیض آمیز آنان و یا مورد توجه قرار نگرفتن آنها نه تنها آزرده نشوند؛ بلکه به طرف مقابل انرژی مثبت در قالب یک تعریف یا تمجید دوستانه دهند.

نتیجه گیری:

تبعیض بین فرزندان، عواقب سنگینی بر عزت نفس و اعتماد به نفس کودکان میگذارد و این حس ممکن است تا سال های بزرگسالی بر ذهن و روان آدمی اثرات مخربی بگذارد. مادران به دلیل نقش محوری خود در تربیت فرزندان، می توانند تأثیر بسزایی در ایجاد یا جلوگیری از تبعیض داشته باشند. مادران باید تلاش کنند با همه فرزندان خود به طور یکسان رفتار کنند و به نیازهای عاطفی و روانی آنها توجه کنند. تبعیض بین فرزندان را می توان در دو دسته بندی بیان کرد که شامل تبعیض واضح و قابل درک و تبعیض از روی قصد و قرض می شود. ترتیب تولد بچه ها، حوادث و اتفاقات ناگهانی، تفاوت نسل ها، جنسیت و ظاهر بچه ها مواردی هستند که باعث ایجاد تبعیض بین فرزندان می شوند که این تبعیض آثار مخربی مانند کینه، کمبود محبت، منزوی و یاغی شدن و... را به دنبال دارد. در نهایت، تربیت فرزندان عادلانه و برابر، نیازمند تلاش و آگاهی والدین است. با رعایت اصول تربیتی صحیح، می توان از بروز آثار مخرب تبعیض جلوگیری کرد و فرزندی سالم و موفق تربیت کرد.

منابع:

- ۱ - افروز، غلامعلی، مباحثی در روانشناسی و تربیت کودکان و نوجوانان، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، تهران، ۱۳۸۰.
- ۲ - دهخدا، علی اکبر، لغتنامه دهخدا، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه، تهران، ۱۳۷۲، چاپ اول، جلد ۱۴.
- ۳ - زارع کهنمویی، اصغر، بخش برابری و رفع تبعیض، انتشارات موغام، تهران، ۱۳۹۴.
- ۴ - سایت اندیشه قم، برگرفته از مقاله تبعیض میان فرزندان.
- ۵ - سیرز، ویلیام، مادر و پرورش فرزند، پروین فرهادی، کتاب ماد، تهران، ۱۳۶۹.
- ۶ - سی فریل، جان، بدترین هفت اشتباهی که پدر و مادر امروزی مرتکب می شوند، ترجمه: منیژه بهزاد، انتشارات سرآمد همشهری، ۱۳۷۹ ش.
- ۷ - شاملی، عباسعلی، مطالعات راهبردی زنان، ۱۳۸۳، شماره ۲۴.
- ۸ - صداقت فر، فریبا؛ آریا، عزیزی، کتاب نقش مادر در تربیت فرزندان، انتشارات قانون یار، ۱۳۹۷.
- ۹ - فاخری، سیدعلی، اخلاق خانواده، نمایندگی ولی فقیه در سپاه، ۱۳۷۸ ش.
- ۱۰ - قائمی، علی، دنیای نوجوان، سازمان ملی جوانان، چاپ اول، ۱۳۸۲ ش.
- ۱۱ - گودرزی، سیما، مقاله تبعیض بین فرزندان، چگونه پدیدمی آید و چگونه می توان از وقوع آن جلوگیری کرد، ۲۰ فروردین، ۱۳۹۸.

۱۲ - میر، اشرف سادات، مقاله ترس و تنهایی فرزندان نتیجه تبعیض والدین، چاپ در روزنامه ولایت قزوین، ۲ شهریور، ۱۳۹۳.

۱۳ - منطقی، مرتضی، روانشناسی تربیتی، جهاد دانشگاهی، تهران، ۱۳۷۲.

سایت ها :

۱۴ - www.imanoor.com

۱۵ - www.setare.com

۱۶ - simiaroom.com

۱۷ - www.honarehzendegi.com